

Tonca iz lonca

Nenavadna zgodba iz starih časov.

6.

Tri leta in pol se je premagovala Polona in je vzdržala, več ni mogla, čeprav se ji s Tonom še nikdar ni tako dobro godilo. Vsega je imela, kar je hotela, samo Tonca je pogrešala. Nič več ni mogla vztrpeti brez njega. Če bi ga že ne mogla pripeljati s seboj, vsaj videla bi ga rada po tolikih letih. Ali je še tak, kakršen je bil, ali jo bo še poznal, to jo je imelo. In se je lepega dne odločila, da pojde v mesto.

»Ne nori,« ji je rekel Tona, »pusti otroka, kjer je! Bo že sam prišel, kadar se mu bo zdelo, ako mu je še kaj za naju!«

Polona ni odnehala.

»In če bi prišli sami Turki, bi me več ne zadržali! Grem in grem, pa če se postaviš na glavo!« je vztrajala.

Tona se ni postavil na glavo. Nič več ni prigovarjal ženi, naj ostane doma, ker jo je poznal. Vedel je, da ne bi imel več ljubega miru, ako bi jo siloma zadržal.

In tako se je zgodilo, da se je Polona praznje napravila in se napotila v mesto. Veselo je hodila in lahko in zdelo se ji je, da se vse z njo veseli: sonce, ki je zorilo valujoče žito, lastovke v zraku in sleherni ptič, ki se je oglašal v drevju, in še Bela voda, ki je jadrno hitela pod cesto proti mestu.

Hitro je hodila Polona, a pot je bila dolga, kakor bi se vlekla v večnost. Ni bila še na pol poti, ko se je sonce nagnilo. Pohitela je, a le ni prišla nikamor. Pred vsakim ovinkom je upala, da je zadnji in da zagleda mesto, pa je prišel nov ovinek in jih je bilo še in še, a mesta še nikjer. Nič ni čutila utrujenosti, samo Tonca je pomilovala, da je revež tako daleč.

In potem je na nekem ovinku obstala, kakor bi ji postale noge iz svinca in bi jih ne mogla premakniti. Pred seboj je zagledala Gozduljo, ki je počasi štorkljala, daleč pred njo pa je šel Črnin.

»Sveti križ božji, kaj naj napravim?« se je vprašala Polona. Neznansko neprijetno ji je bilo. Ko jo doteče, ne bo mogla kar tako mimo, kakor bi je ne poznala, z njo pa ne bi šla rada.

Ni ji kazalo drugega, morala se je premakniti.

»Hitro bom šla, kakor da se mi močno mudi. Še pogledam je ne. Nemara ji tako uidem. Če dobro ne vidi, me ne bo spoznala,« je pomislila Polona in pospešila korak ter šla kakor dekleta v najlepših letih.

Gozdulja jo je zaslišala. Ustavila se je, se ozrla in gledala, kdo gre za njo tako hitro po cesti.

»O, Polona?« se je začudila Gozdulja, ko se ji je toliko približala, da jo je spoznala. »Kam pa tako hitro, kam? V mesto? K Toncu? Potem pa imava isto pot! Tudi jaz grem v mesto, hihhi... Dva dni že hodim, a danes le še ne pridem, ko se zdaj zdaj zmrača. Ponoči ni prijetno hoditi. Tudi podnevi je lepše, če ima človek družbo. Kar skupaj hodiva, Polona, kar skupaj! Tudi če bi prišla nocoj v mesto, ne bi nič opravila. Pozno bo in vse bo zaprto. V prvi vasi ob cesti bova prenočili, jutri navsezgodaj pojdeva pa naprej in prideva za poldne v mesto.«

»Ali je še tako daleč?« je vprašala Polona in upočasnila korak.

»Vprašaj! Dobro pol poti imava za seboj, pa zračunaj, kako daleč je še!« je odgovorila Gozdulja in zadovoljno mežikala, ko je videla, da se je Polona vdala in se ji več ne mudi.

Že jo je srbel jezik, da bi začela vleči iz Polone, kako da se je le odločila iti v mesto, a ni utegnila.

»Jezus, Marija!« je vzkriknila Polona.

»Kaj pa ti je, kaj kričiš?« je obstala Gozdulja in pogledala Polono, ki je prebledela in bilà bela ko zid.

Polona ni odgovorila, samo z roko je kazala zdaj na eno goro, zdaj na drugo in potem še na tretjo...

»Kresovi!« je prevzelo tudi Gozduljo.

»Turki! Kaj naj začneva, kam naj se obrneva?« je trepetala Polona, se približala Gozdulji in se je oprijela.

»Hihih...« se je zasmejala Gozdulja in se delala pogumno, »jaz sem stara in se jih nič ne bojim. Kaj naj počnejo z menoj? Tebe bi pa že pogledali, tebe! V praznjem si še kar mlada!... Hm, kaj naj napraviva? Kdo ve, kje so še Turki! Kolikokrat so že goreli kresovi po teh naših gorah, Turkov pa le ni biló od nikoder. Nemara jih tudi zdaj ne bo. Pri prvi hiši se ustaviva in prenočiva. Tam nama bodo že povedali, ali naj greva naprej ali naj se vrneva.«

In sta šli in prišli do prve hiše ob cesti, a hiša je bilà prazna, kakor bi vsi izumrli. Tudi hlev je bil prazen. Črnin je vohal vseokoli, pa le ni izvohal ne enega živega bitja.

»Iz strahu pred Turki so se umaknili z vsem, kar so imeli, na varno kam v goro! Medve ne moreva za njimi, tudi naprej ne kaže, da bi šli, ko se je že zmračilo. Kar tu prenočiva! Nikogar ni treba prositi, ko je odprto. In nikomur ne bova v nadlego, hihih... Strah ima velike oči in vidi že ob prvih kresovih Turke! Nič se ne boj, Polona, nič! Lepo bova spali in še v sanjah naju ne bodo preganjali Turki!«

Tako je govorila Gozdulja in tolažila Polono, ki ob tej tolažbi le ni mogla zaspati. Molila je in bedela, ko je njena škrbava sopotnica že davno spala. Nakrat je začel Črnin zunaj pred hišo, kjer je moral stražiti, neznanško lajati. Polona je skočila k oknu, ga odstrla in odprla in se zgrozila. Dolina proti mestu je bilà vsa ožarjena in južni veter je prinašal smrad po dimu.

»Gozdulja, Gozdulja! Turki, Turki!«

Ob Poloninih prestrašenih klicih se je Gozdulja zbudila iz trdnega sna, zazehala in vprašala, če se že dani.

»Gori, gori, ne dani! Gotovo Turki požigajo, koder gredo. Vstani, Gozdulja, vstani, da se kam skrijeva!« je bilà Polona vsa iz sebe in begala po hiši, da bi iztahnila kje kakšen kot, kamor bi se zatekla. Po cesti se je zaslišal konjski topot.

Gozdulja se je zbala za Črnina in mu odprla. Črna hudoba ni marala v hišo, zakaj turški jezdeci so se prav tedaj približali in ustavili konje. Pes se je zaganjal vanje, dokler ni prvi jezdec potegnil krive sablje in

zamahnil po njem. Gozdulja ni mislila več na svoje življenje. Psa je hotela rešiti in je planila kakor zbesnela na cesto.

Tedaj se je Polona prekrižala.

Jezdec je bil odsekal psu glavo, da se je zakotalila pred Gozduljo, in potem mahnil še po njej, da je kriknila in bilà mrtva. Tisti trenutek se je pasja glava prikotalila spet k svojemu trupu, se spet zrastle z njim in Črnin je tako zalajal, da je šlo skozi kosti in mozeg, zgrabil mrtvo Gozduljo in izginil z njo, kakor bi se vdrl v zemljo...

Ali so jezdeci to opazili ali kaj, pognali so konje in Polona je ostala sama in bilà rešena.

Ne dolgo. Za jezdeci se je privalila po cesti neznanska turška vojska in ko so prvi turški pešci prišli do hiše, so vdrli vanjo. Ko niso našli nič drugega ko Polono, so revo zvezali in jo vrgli na prvi voz, hišo pa zažgali...

V divjem kriku je šla turška vojska navzgor po dolini ob Beli vodi, vsa željna nadaljnjega prelivanja džavrské krvi. Pa so svoj pohod bridko plačali. Ko so se začeli valiti pod strmim robom, se je usula nanje skalnata toča, ki jih je pobila toliko, da so njihova trupla zajezila Belo vodo. Paša je moral samo gledati in čakati, kdaj zmanjka džavróm skal. Tik pod steno se je tiščal in sklenil, da ne bo nikdar več pridrl v to dolino. In da bo držal svoj sklep, je zasekal v rob — džavrski križ...

Kristjanom je končno res zmanjkalo skal in paša je v divjem begu z ostanki svoje vojske poiskal najkrajšo pot iz dežele...

Čevljar Tona je čakal, kdaj se vrne Polona. Žene ni bilo in ni bilo. Začelo ga je skrbeti. Ni mu kazalo drugega, kakor da se je napravil in jo šel iskat. Spetoma mu je padlo v glavo, da se je nemara zadržala kaj pri Košanovih v Srednji vasi. »Kako novico iz mesta jim je nesla, pa se je pri njih ustavila in ne zna domov,« je pomislil in šel naprej v Srednjo vas.

Košanovi niso vedeli o Poloni nič, pri njih da je ni biló. Če je šla na pot tisti dan, ko so potem pridrli po delini Turki, ni mogla seveda pri njih ni-

kogar najti. Vsi vaščani so se zatekli v grad, ki bi ga bili z grofom branili, a ni biló potrebno, ker je turška vojska zavila po Spodnji grapi...

Tona je bil ves zmeden. Pravil je, kako je branil ženi v mesto, a da ga ni marala poslušati. O Turkih tam za gorami da niso še nič slišali, a Polona da jih je omenila. »Da je sami Turki ne zadržijo,« je rekla in šla. »Na, zdaj so jo nemara res zadržali, če ji niso kaj hujšega napravili!« je sprožil končno svojo slutnjo, ki se mu je vzbudila ob Košanovem pripovedovanju.

»O ti reva, gorje ji, če se jim ni umaknila in so jo dobili v roke! Nikdar več ne bo videla naših krajev!« je pomilovala Košanka Polono in si s predpasnikom otrla solze.

Košana je menil, da ne pomagajo zdaj nič ne solze ne besede in ne prazno ugibanje, da je treba najprej v mesto in tam izvedeti, ali je Polona bila pri Toncu ali ne. In še se je ponudil Tonu, da mu bo pomagal. Da ni bil že dolgo v mestu, je rekel, in da je tako mislil te dni, da bi pogledal, kako je z Bernardom — Bernardek mu niso več pravili, ker je že odrasel — in kaj počenja Tonca. Šel da bi že, a da ga je zadrževalo delo. Zdaj pa da ne bo več odlašal, ker ga skrbi, kako je bilo v mestu, ko so prišli Turki. Mesto da je sicer utrjeno in vedno pripravljeno za obrambo, a vendar sila da je le sila, ki zmore tudi zidove... Sicer da se tolaži s Toncem, ki da je gotovo pomagal Bernardu in še menihom, ako so bili v nevarnosti...

»Potemtakem pa ni treba meni v mesto, če greš ti, ki boš več opravil in izvedel kakor jaz. V mestu nisem bil še nikdar in se ne bi v njem spoznal. Ne vedel bi se kam obrniti,« se je oddahnil Tona.

»V mesto ti res ni treba, a tam doli po Spodnji grapi le povprašaj, če so Polono kje kaj videli,« je svetoval Košana in se začel napravljati na pot, govoreč ženi, kaj naj ta čas dela, ko bo on zdoma, in naj je ne skrbi, če se ne bi tako kmalu vrnil...

In moža sta odšla. Do Spodnje grape sta hodila skupaj, tam pa sta se ločila. Tona je zavil na levo po grapi, Košana naravnost proti mestu. Ko je prišel do one hiše, kjer sta Polona in Gozduľja prenočevali, je našel ob pogorišču ljudi, ki so hiteli popravljati požgani dom. Ti so pripovedovali, kako so se iz vse srenje zbrali na robu nad cesto, odkoder so valili skale in pokončali toliko Turkov, kolikor bi jih še oboroženi vojščaki ne mogli. O Poloni, po kateri je vprašal in jo opisal, kakšna je, niso nič vedeli. Samo neko ruto da so našli nedaleč od hiše in mu jo pokazali. Bila je Polonina ruta, prav tista, ki jo je imela na glavi, ko je prišla o svetem Juriju v Srednjo vas.

»Pa jo vzemite,« so rekli Košanu, »in jo obdržite za spomin, ker Polone gotovo ne boste več videli!«

Košana je obdržal ruto in šel svojo pot. Po vsem tem je bil tudi on prepričan, da Polona ni prišla v mesto, da so jo morali tod nekod zajeti Turki, ki so jo gotovo odvedli s seboj...

*

Mesto je še stalo in ni nič trpelo. Meščani so bili ob turškem napadu pač prestrašeni, a ko so Turki uvideli, da ob močnih utrdbah nič ne opravijo, so kar sredi noči izginili. Vsi odrasli šolarji, ki so bili že sposobni za orožje, so morali takrat na obzidje. Tudi Bernard je bil med njimi in z njim nevidni Tonca, ki se je potem bahal, da je on pregnal Turke. Kako jih je pregnal, ni povedal Bernardu in tudi Košanu ne, ko so sedeli v preprosti krčmi, kamor so zahajali kmečki ljudje, kadar so se mudili ob semanjih dneh v mestu.

Košana je bil previden. Ko je prišel v mesto, je stopil najprej k novim menihom, povprašal po Bernardu, ki so ga pohvalili in povedali, da tako pridnega šolarja še niso imeli, da ga je lahko vesel, ko bo že čez leto pel novo mašo. In je bil Košana res vesel in je še poprosil, če bi dovolili sinu, da bi smel z njim v mesto. Ne samo s sinom, tudi s Toncem bi rad nemošteno govoril, zato je prosil. In so mu dovolili, samo do večera naj bi se Bernard vrnil, ker imajo take predpise.

Tako so prišli v krčmo, kjer je Košana izvedel, kako je bilo s Turki, in se je Tonca po dolgem času napravil spet vidnega. V krčmi ni bilo drugih ljudi in Toncu se ni bilo treba skrivati. Krčmar in krčmarica sta se pač začudila in se smejala pritlikavčku, a ko je Košana povedal, da je tak prišel na svet in da se v rasti nikamor ne zgane, sta pomilovala očeta in otroka, potem se pa nista več zmenila zanje, razen ko je bilo treba prinesiti še kaj na mizo.

Ko so se pomenili o Turkih in še to in ono, iz česar je Košana izvedel, kako se je sin učil, kako mu je Tonca neštetikrat pomagal, da je šlo vedno gladko in brez težav, je končno še povprašal, če je bila Polona ta čas kaj v mestu in ju obiskala. Da je ni bilo sta povedala oba, Bernard in Tonca. In potem je Košana pravil, kako sta bila Tona in Polona pred leti pri njih, kako je prejšnji dan prišel Tona iskat Polono, ki je odšla v mesto k Toncu, a je od nikoder ni.

»Ali so jo Turki ujeli in vzeli s seboj?« je vprašal Tonca in se začel jokati.

»Nič ne vemo, a več ko gotovo bo kaj takega,« je odgovoril Košana in izvlekel iz malhe ruto, jo razgrnil pred Toncem ter ga vprašal, če jo je že kje videl.

»O, seveda sem jo! Mati Polona jo je nosila ob nedeljah in praznikih!« je vzkliknil Tonca in želel vedeti, kje jo je Košana dobil.

In Košana je povedal in še rekel Toncu, da bo moral tudi on pomagati iskati mater, ker da jo sicer težko najdejo, ako je sploh še živa. Sam da se je že med potjo mislil vrniti, ko so mu pri onem pogorišču dali Polonino ruto, da bi s Tonom šla za Turki, a da se je premislil in računal, da bo s Toncem več opravil ko s Tonom.

»To se pravi, da hočete zdaj s Toncem za Turki?« je dejal Bernard in je bilo iz njegovega vprašanja čutiti, da mu ni prav. Bal se je za očeta, a tudi po Toncu bi mu bilo dolg čas. Pogrešal bi ga, čeprav zdaj ne potrebuje njegove pomoči, ki ga je rešila prejšnja leta tolikokrat iz raznih zadreg in težav, kar je sproti popisal v svojem dnevniku.

Nič ni pomagalo Bernardu, da mu ni bilo prav. Oče je ostal pri svojem sklepu, češ da se mora izkazati hvaležnega za vse, kar jim je napravil Tonca dobrega. Tonca je pa kar priganjal Košana, da bi vstala in šla.

Ker se je začelo mračiti, je Košana plačal ceho in so res šli: Bernard v kolegij, onadva pa iz mesta. Tonca seveda v Košanovem naročju, ker sicer ne bi prišla nikamor.

Pred mestom je Tonca napravil svoje. Najprej je postal spet neviden, potem pa je omočil Košanovo palico s tekočino iz večje stekleničice in želel, naj postane konj, ki naj pojde kakor veter, ako bo treba, in še, naj ju nese naravnost za Turki.

Kar je želel Tonca, se je pri priči zgodilo.

Preden se je Košana prav zavedel, ni več držal palice v rokah, temveč lepega konja za brzdo.

»Hoho, Tonca, to si pa dobro napravil! Zdaj se mi pa daj v roke. da te posadim na konja in ga potem še jaz zajašem!«

In se je pripognil in ko je začutil na rokah Tonca, ki ga ni videl, ga je posadil na konja in se pognal potem še sam v sedlo, tlesknil dvakrat, trikrat in konj je zdirjal in šel kakor veter naravnost v dolino Bele vode in po njej do Spodnje grape, v katero je sam zavil in se nekako unesel. Tedaj se je Košana spomnil na Polonino ruto, Toncu jo je dal, naj si jo zaveže okoli vratu, da bo plapolala v vetru kakor prapor in jima nemara še prav služila. Toncu se je zdelo, da gre konj prepočasi, pa je rekel Košanu, naj ga spet požene. Košana je tlesknil enkrat in konj se je pognal,

tlesknil je drugič in konj je šel v dir kakor grajski, ko ga je grof najbolj poganjal, tlesknil je tretjič in konj je šel spet kakor veter...

Čevljar Tona se je vrnil brez Polone, čeprav je šel še čez mejo v sosedno deželo. Vračajoč se, se je spet oglasil pri Košanovih, da bi izvedel, če je prinesel Košana kakšno novico iz mesta. Novice ni bilo druge, razen da je bila Košanka vsa v skrbeh za moža, ko le ni pričakovala, da se bo mudil tako dolgo zdoma.

»Da niso še njega Turki zajeli!« se je bala.

»Saj ga niso pozabili v mestu, da bi se vračali ponj!« se je pošalil Tona in se napotil proti domu po stezi skozi gozd, koder sta se takrat o svetem Juriju vračala s Polono.

»Hm, kaj pa če bi le stopil h Gozdulji, ki tudi hodi po svetu?« se je spomnil, ko se je bližal kraju, kjer je imela kočo. Upal je, da bi mu starka nemara vedela kaj povedati o Poloni.

Pa ni našel Tona ne Gozdulje ne njene kočice. Čudno je gledal in ni vedel, ali je zašel ali kaj. Pa je tedaj zazvonilo v domači vasi, po čemer je spoznal, da ni zgrešil poti in da se je moralo tudi Gozdulji zgoditi nekaj nenavadnega.

»Da ni le vrag odnesel nje in njene kočice!« mu je šinilo v glavo in jo je hitro mahnil proti vasi...

(Dalje.)

Jan Plestenjak

Oh, če bi tega »če« ne bilo ...

Očetu se je zdolgočasil, oblič mu je jel zastajati in noge so mu klecale. »Hentaj, tobaka bo treba,« je pomislil, prebrskal žepe in končno le ujel nekaj »nežic«.

»Tonček!« se je razlegalo po dvorišču.

»Kaj?« se je odzvalo iz mlakuže pred hišo. Tam je Tonček urejal brodivje, poveljeval in kričal: mirno, na levo! Tako je čul gasilce, ki so korakali skozi vas.

Očetov klic ga je premotil in skoro vznevoljil.

»Nikoli pa nimam miru!« je glasno zagodrnjal, pa se boječe ozrl okrog sebe, če ga oče morda ne oprežuje.

Zdirjal je v hišo, kajti očeta se je le bal.

»Tonček, po tobak boš moral!« mu je velel oče, toda mehko, da je Tončka prevzelo in mu je bilo hudo, ko je malo prej kar glasno godrnjal.

Oče mu je stisnil denar v roko in mu naplél samih lepih naukov: »Tu imaš, pa nič se ne obiraj, ne delaj ovinkov, pojdi in hodi naravnost, ne draži psov, ne plezaj po drevju, ne pretepavaj se s smrkavci, ne nagajaj ženskam, ne skakaj po travi, še manj pa po žitu, denar pa stiskaj v roki in ko prideš v trgovino, reci: »Dober dan!«

Tonček, ki ni še hodil v šolo, hotel pa je biti vsaj priden in poslušen med najpridnejšimi in najposlušnejšimi, je vsem tem naukom pritrdil s prepričevalnim: »Da!« in že zdirjal iz hiše.

Travniki so kar glasno vabili, njive so prepevale, veje jablan in hrušk so bile pa kar žive.

Tončka je prevzelo in že je pozabil na očetove nauke.

Premotila ga je gosposka kukavica v travi. Zakaj bi je ne utrgal? Dva, tri skoke, to ni nič! In — lop po njej in za klobuk z njo.

»Boš!« je že zakričala sosedica, ki Tončka ni kaj prida cenila.